

Elmélet és gyakorlat összhangja az óvodapedagógus-képzésben

Theory and Practice in the Pre-School Educator Training

Miklós Ágnes Kata

*PPKE BTK VJTK Óvó- és Tanítóképző Tanszék
főiskolai tanár*

Abstract

The most important goal of teacher training is to impart practical and theoretical knowledge to students, which alone, without further studies, makes them suitable for the cultivation of their profession. In the case of pre-school educator training, a complicating factor is that it has to be completed in just six semesters.

The key to the success of the training lies in how we can take advantage of the available opportunities to acquire the most practical knowledge. The study deals with the issues of these opportunities.

Keywords: pre-school educator training, pedagogical practice, methodological diversity

Absztrakt

A pedagógusképzés legfontosabb célja: olyan gyakorlati és elméleti tudást adni át a hallgatóknak, mely önmagában, további tanulmányok nélkül is alkalmassá teszi őket szakmájuk művelésére. Az óvodapedagógus-képzés esetében nehezítő tényező, hogy ezt mindösszesen hat félév alatt kell megoldani.

A képzés sikerességének kulcsa abban áll, hogyan tudjuk kihasználni a rendelkezésre álló lehetőségeket a minél gyakorlatiasabb tudásanyag elsajátítására. Ebben a módszertani tárgyakon kívül az alábbiak kapnak rendkívüli jelentőséget: a csoportos tevékenységkísérések, az egyhetes egyéni gyakorlatok, az összefüggő komplex külső egyéni gyakorlat, valamint az államvizsga-felkészüléshez összeállított tételesorok. A tanulmány a fentiek megszervezésének és folyamatos megújításának kérdéseivel foglalkozik.

Kulcsszavak: óvodapedagógus-képzés, pedagógiai gyakorlat, módszertani sokszínűség

Az óvodáztatással szembeni elvárásokkal kapcsolatban születő kutatások kiemelt kérdése az óvodapedagógusok felkészültsége. Egy 2014-es felmérés szerint arra a kérdésre, hogy „Fontosnak tartja-e, hogy az óvodapedagógusok jól felkészült, főiskolát, egyetemet végzett emberek legyenek, akik rendszeresen továbbképzik magukat”, a válaszadók kétharmada (66,3%) választotta a „nagyon fontosnak tartom” opciót. (Jaskóné & Stóka 2014, 4) Ennek a felkészültségnek kardinális eleme a tanulmányok alatt szerzett elméleti és gyakorlati tudás – a jelen írás ennek sajátosságait tekinti át a Pázmány Péter Katolikus Egyetem óvodapedagógus-képzésének esetében.

A magyar felsőoktatás 21. századi átalakulása, ezen belül is különösen a bolognai folyamat érvényesítése nem csak azt eredményezte, hogy egyszerűbbé vált megállapítani a más-más felsőoktatási intézményben folyó képzések közti ekvivalenciát, vagy elfogadtatni a másutt (esetenként épp más országban) szerzett krediteket. A bachelor- (BA) és mastersképzések (MA) kategóriájának (új) bevezetése uniószerzte azt a következményt hozta magával, hogy a BA-fokozat megszerzéséhez vezető utat egyre inkább afféle „alapozó szakasznak” tekintjük, melyben a hallgató pusztán csak egy adott tudományterület alapvető tudásanyagával találkozik. A kutatás egy meghatározott irányára történő specializáció, a szűkebb szakterület kiválasztása már egyre gyakrabban az MA-képzések sajátja.

Mindehhez hozzáadódik az is, hogy a felsőoktatási intézmények összevonásával-összeolvadásával olyan egyetemi konglomerátumok jöttek létre, amelyekben a felsőoktatási képzések teljes vertikuma elérhető. Amennyiben nincs szükség jelentős helyszínváltásra, intézménycserére, sőt, a legtöbb esetben ugyanazok a tanárok dolgoznak a BA- és MA-képzésben is, a felsőoktatás összes résztvevője számára természetesnek tűnik az a fajta szelekció, ami a BA-, majd MA-képzésen át a PhD-fokozat megszerzéséig vezető utat jellemzi. A BA-képzés ebben a folyamatban valóban csak az első lépcsőfok – nélkülözhetetlen ugyan, de csak az adott tudományterület „belépő szintje”.

A fentiek ugyan minden bizonnyal nem szorulnak magyarázatra a jelen tanulmány olvasóinak nagy hányada számára, de nem indulhatunk ki abból a premisszából, hogy mindenki azonos tudással rendelkezik egy adott kérdéssel kapcsolatban. Valójában egyre inkább így tekintünk már a BA-képzésekben oktatott tárgyak egy részére is: nem különösebben elegáns, de meglehetősen pontos megfogalmazásban „bepótolni mindazt, ami kimaradt a középiskolában”. Bizony, egyre gyakrabban a BA-képzések feladataihoz sorolódik az adott tudományterületről megszerzendő ismereteknek nemcsak a bővítése és összehangolása, hanem a pótlása is.

Az eddig leírt folyamatok és trendek különösen bonyolulttá teszik azon képzések helyzetét, melyek a többi felsőoktatási képzéshez képest eltérő specifikumokkal rendelkeznek, mint például az óvodapedagógus-képzés. Az óvodapedagógus-képzés törvényrendelet szintjén előírt Képzési és kimeneti követelményeiben hosszú lista tartalmazza az óvodapedagógusoktól elvárt tudás elemeit, ezek közül csak egyet emelnék ki: (az óvodapedagógus) „Rendelkezik a 3-7 éves gyermek harmonikus és komplex személyiség-kibontakoztatását, teljes körű egészségfejlesztését megalapozó és elősegí-

tő szaktudományos és módszertani ismeretekkel” (63/2021. ITM rendelet). Ez a tudás viszont nem lehet pusztán elméleti.

Mivel erre van elsősorban rálátásom, a továbbiakban a PPKE BTK VJTK keretein belül működő Óvodapedagógus BA-képzésnek a fentiekből adódó nehézségeit, majd az azok kapcsán született megoldási kísérleteket veszem sorra. Az Óvodapedagógus BA-képzés abban különbözik a korábbiakban felvázolt BA-képzésektől, hogy önmagában is kerek és befejezett egészet nyújt: nem csak egy tudományterület alapjait adja át, hanem egy egész szakma elméleti és gyakorlati anyagát, mindezt pedig összesen hat félév alatt kell megvalósítania, a PPKE esetében jellemzően más tudományterületekre optimalizált képzési feltételek között. Mivel ez utolsó sajátosság olyan eleve adott körülményekre vezethető vissza, amelyekre semminő ráhatásunk nincs, csak jelzésszerű felsorolásukra szorítkozhatunk a jelen tanulmány keretein belül: az óvodapedagógus-képzés kötelező óra- és kreditszámára is ugyanazok az elvárások érvényesek, mint a PPKE BTK más BA-képzései esetében, a szakdolgozat megírásával, leadásával és értékelésével kapcsolatban is a bölcsész és társadalomtudományi BA-szakdolgozatok feltételei érvényesülnek, emellett pedig hallgatóink számára is kötelezőn teljesítendőek a minden BTK-s számára előírt, általános (többnyire bölcsészjellegű) műveltségterületeket nyújtó tárgyak, mint például az „Általános filozófiatörténet”. Ez utóbbiak időpontja, például a teljesítésükre előírt félév sorszáma is csak minimálisan változtatható meg, ez pedig szintén nehezíti a félévi maximális kredit- és óraszámhoz való igazodást.

Legnagyobb nehézségünk természetesen abban áll, hogy az elméleti és gyakorlati képzés összhangját kell megvalósítanunk a rendelkezésünkre álló keretek között, és ez egyenes következménye annak, amit a korábbiakban úgy fogalmaztam meg, hogy a képzés „önmagában is kerek és befejezett egészet nyújt”, vagy legalábbis ebben reménykedünk. Az Óvodapedagógus BA-képzésre nem épül Óvodapedagógus MA – amennyiben hallgatóink esetleg Neveléstudomány MA irányába orientálódnak, az csak elméleti ismereteik bővítését jelenti majd számukra; amennyiben viszont diplomaszerezésük után azonnal munkába állnak (ez a leggyakoribb), igen esetleges, hogy milyen elméleti továbbképzésekben részesülnek majd. Ezek jellege, témája, színvonala számos olyan változótól függ, amelyekre sem nekünk, sem végzett hallgatóinknak nincs igazán ráhatása: függhetnek az óvoda speciális Pedagógiai Programjától (például egy néphagyományőrző óvoda elsősorban ilyen jellegű továbbképzéseket fog preferálni dolgozóinál), a rendelkezésre álló időtől és ráfordítható összegtől, de még a továbbképzések fizikai elérhetőségétől is (például egy kis településen tevékenykedő óvodapedagógusnak az utazást-helyettesítést is nehezebb megoldania, mint egy közepes méretű város sokcsoportos óvodájában dolgozónak). Épp ezért az Óvodapedagógus BA-nak olyan, önmagában is helytálló képzési formaként kell működnie, amely biztos elméleti tudást nyújt a 21. század óvodáztatásának kurrens kérdéseivel kapcsolatban, például az SNI pedagógiájával-pszichológiájával vagy az interkulturális nevelés óvodai megvalósítási lehetőségeivel foglalkozó tárgyak révén (lásd a szak aktuális tantervi hálóját). Emellett viszont arra is törekednünk kell, hogy az elsajátított ismer-

reték azonnal implementálhatók legyenek a gyakorlatba, ehhez pedig mindenekelőtt arra van szükség, hogy hallgatónk minél több időt töltsenek szakmailag korrekt, de a mindennapi valósággal szoros kapcsolatban lévő gyakorlati képzési helyeken.

A fenti megfogalmazás körülményesebbnek tűnhet a kelleténél, de nem véletlen: az egyetemi-főiskolai pedagógusképzéshez kapcsolt, gyakran a felsőoktatási intézmény fenntartása és irányítása alatt álló gyakorlóiskolák és -óvodák kizárólagossága túlságosan is könnyen okozhatja azt, hogy a képzés résztvevői „elvesztik kapcsolatukat a realitással”. Az egyetemi gyakorlóiskolák például rendszerint egyúttal elitképzési helyszínek is, ami nemcsak a pedagógusok felkészültségében, a problémátlan szaktanári jelenlétben, hanem akár a gyermekcsoport összetételében is megmutatkozik. (Az ELTE főállású dolgozóinak iskolaköteles gyermekei például prioritást élveznek a Radnóti Gimnáziumban induló elsős általános osztály összeállításakor. Nyilván nem szükséges itt külön paranthesist nyitni az ezen gyermekek rendelkezésére álló szimbolikus tőkéről).

Szerencsésnek mondhatjuk magunkat, hogy hallgatónk számára már első félévtől, sőt, lényegében annak első hetétől kezdve adott a lehetőség a képzés gyakorlati oldalának megtapasztalására a heti egy délelőttöt felölelő „Csoportos tevékenységkísérés”, valamint „Csoportos tantárgyi megfigyelés” tárgyak keretein belül. Ez kezdetben hospitálást, majd az épp párhuzamosan futó módszertani tárgyaknak megfelelő műveltség tartalommal ellátott tevékenységeket (régibbi nevükön foglalkozásokat) jelent. (Az elmúlt évben a PPKE BTK VJTK összevont tanárképzésében bevezetett PPGy1 tanegység viszonylag pontosan megfeleltethető az óvodapedagógus-képzés „Csoportos tevékenységkísérés 1.” tárgyának, bár más időkerettel dolgozik: nem heti egy délelőttöt, hanem egy megszakítások nélküli munkahetet ölel fel.) Mivel az egyetem nem rendelkezik saját gyakorlóóvodával, amelynek fenntartója is lenne egyben, az esztergomi óvóképzés gyakorlati helyszíne három olyan városi óvoda, amelyeken keresztül hallgatónk megtapasztalhatják a magyar óvodáztatásra jellemző pedagógiai módszertani sokszínűséget: az első évben az egyházi fenntartású Árpád-Házi Szent Erzsébet Gimnázium, Óvoda és Általános Iskola óvodájában teljesítik csoportos gyakorlatukat, másodéven az önkormányzati fenntartású, néphagyományőrző programmal rendelkező Szentgyörgymezei Óvodában teszik meg ezt, a harmadévesek gyakorlóhelyszíne pedig a szintén önkormányzati fenntartású Aranyhegyi Óvoda, mely német nemzetiségi kétnyelvű nevelést is ellát, ezáltal a német nemzetiségi óvodapedagógus-képzés speciális területeibe is betekintést ad.

Talán még a csoportos gyakorlatok változatos helyszíneinél is fontosabb viszont az, hogy az esztergomi gyakorlóóvodákon túl hallgatónk megismerkednek más köznevelési intézményekkel is: az 1–5. félév között minden félévben egyhetes egyéni gyakorlaton vesznek részt egy általuk választott óvodában. Ezeknek az óvodáknak a kiválasztásában egyetlen feltételnek kell teljesülnie: iskolára felkészítő funkcióval kell rendelkezniük, tehát az oda járó gyerekek számára további közbeiktatott intézmények nélkül kell biztosítaniuk az óvoda-iskola átmenetet. Az egyhetes egyéni gyakorla-

tok színhelyei különösen nagy változatosságot mutatnak: nagyvárosi magánóvodától kistelepülések egyetlen összevont csoportos intézményeiig mindenféle intézménytípus képviselteti magát, az elképzelhető legváltozatosabb pedagógiai programokkal, fenntartókkal, küldetésnyilatkozattal vagy különleges profillal. Általában éppen arra szoktuk bátorítani hallgatóinkat, hogy próbáljanak ki minél többféle intézményt, foglalkozzanak minél több lehetséges korcsoporttal a lehetőségek adta kereteken belül.

Az 1–5. félév egyéni és csoportos gyakorlatai által érintett területek esetében különösen fontos, hogy az éppen látogatott/gyakorolt tevékenység típusok és a hallgatók elméleti tudása összehangolható legyen. Ennek elősegítésére a gyakorlatok félévről félévre bonyolultabb és több elméleti tudást igénylő tevékenységek megfigyelésével és gyakorlásával foglalkoznak: az 1. félév fő témája a pedagógiai napló és a játékmegfigyelés, a 2. félévé az irányított játék és tevékenységmegfigyelés, a 3. a „Mesélés, verselés” tevékenység gyakorlásáról és az óvodai csoport szabad játéktevékenységének felügyeletéről és irányításáról szól, a 4. az „Ének, zene, énekes játék, gyermektánc” és a „Rajz, festés, mintázás, kézimunka”, az 5. pedig a „Külső világ tevékeny megismerése matematikai tapasztalatokkal” és a „Mozgás” tevékenységekre fókuszál. Ezek a területek érvényesülnek az egyéni és csoportos gyakorlatok felépítésében, valamint az egymásra épülő módszertani tudásanyagban is: az 1. félévben például a „Csoportos tevékenységkísérés 1.” párhuzamosan zajlik „A játékpedagógia elmélete” és „A pedagógia alapkérdései” tárgyakkal, valamint az „Óvodapedagógia” tárggyal. (Ez utóbbi oktatójaként a félév első egy-másfél hónapja során a hallgatókkal együtt veszek részt a „Csoportos tevékenységkísérés 1.” tárgy óvodai délelőttijein, majd az ott tapasztalatra építve kapnak elméleti magyarázatot a látottakra.)

Nincs rendszer, amely ne szorulna rá időnként javításokra és változtatásokra: a különböző műveltségtartalmak átadásának módszertanát, a tárgyak sorrendjét is folyamatosan átalakítjuk a tapasztaltak függvényében. Ez persze nem megy dőcönök és megakadások nélkül. Új tárgyakat csak felmenő rendben tudunk bevezetni, mindeközben pedig figyelemmel kell lennünk a már most is feszített tantervi hálóra. A félévenkénti maximált kredit- és óraszám miatt már arra is volt példa, hogy új tantárgyat csak egy régebbi tantárgy helyett tudtunk beilleszteni. Valamelyest szabadabb mozgástér adódik a „Csoportos tevékenységkísérés”, „Csoportos tantárgyi megfigyelés” és „Egyéni gyakorlat” tárgyak esetében – ezek konkrét problémáit a gyakorlóóvodák tapasztalatai és a hallgatók által leadott pedagógiai naplók hiányosságai mentén tudjuk korrigálni. Általában félévenként kerül sor az óvodavezetők, a szakfelelős és a tanszékvezető részvételével egy olyan találkozóra, ahol ezeknek a korrekcióknak az igénye és megvalósíthatósága a megbeszélés tárgya. Egy ilyen megbeszélés következtében került be például egy évvel ezelőtt a másodév első félévének gyakorlati anyagába az óvodai csoport szabad játéktevékenység közbeni felügyelete: ez a komplex feladat nemcsak a játéktevékenységben való részvételt, hanem a bal- esetveszélyek megelőzését, az esetleges konfliktusok megoldásában való segítséget is magába foglalja, tehát olyan széttartó figyelmet igényel az óvodapedagógustól, ami

gyakorlást igényel. (Apróságoknak tűnik ugyan, de ha megfigyelünk a gyermekcsoport szabad játéka közben egy szakszerű óvodapedagógust, ő bármilyen gyakran is változtatja helyét a csoportszobán belül, mindig úgy helyezkedik el, hogy a lehető legtöbb gyerekre legyen egy adott időpontban rálátása. Ennek készségszintű elsajátítása csak gyakorlással lehetséges.)

A hallgatók szakmai gyakorlatának legjelentősebb, már az óvodai dolgozói létre felkészítő időszaka a 6. félévre esik: ekkor teljesítik az „Összevont komplex szakmai gyakorlat” tárgyat, mely nappalis hallgatók esetében nyolcheti folyamatos óvodai jelenlétet igényel egy általuk választott, a korábbiakban leírt kritériumoknak megfelelő óvodában. Ez alatt összesen 25 tevékenységtervet kell elkészíteniük és megvalósítaniuk az óvodai értelmi nevelés által érintett összes műveltségterületen. Legtöbb hallgatónk számára azonban ez voltaképpen „próbaidő” is, melyet jövődő munkahelyükön töltenek, tehát a tevékenységtervek elkészítése-megvalósítása mellett helyt kell állniuk az óvodai élet minden területén a kollégákkal történő kapcsolattartástól a gyermekek gondozási feladatainak ellátásán át a szülőkkal való kommunikációig.

Az elmélet és gyakorlat kapcsolódási pontjainak esetében minden lehetőséget meg kell ragadnunk. Gombocz Orsolya megállapítását idézve: „Az eleven gyakorlat felvetette kérdések között természetesen sok olyan akad, amely több szakember összefogásával szervezett, nagy időráfordítással végzett kutatást igényel, s olyan is, mely szerényebb erőfeszítéssel is megvalósítható.” (Gombocz 2021, 319) Az Óvodapedagógus BA képzés esetében ilyen volt például az államvizsgatételek tanszéki összefogással történő 2022-es revíziója, melynek eredményeként a korábbiaknál nagyobb súlyt kapott az elméleti tudás gyakorlati alkalmazhatóságának kérdése. A jelenlegi rendszerben az államvizsgázóknak minden tétel esetében arra is hozniuk kell a saját praxisukból vett példákat, hogy az elméleti anyag miként hasznosítható a gyakorlatban. A hallgatók és a kollégák visszajelzései pozitívak a változtatással kapcsolatban.

A visszajelzések figyelembevételével formált, szakmai megbízhatóságra épülő képzési tartalmaknál természetesen soha nincs olyan pillanat, amikor azt mondhatjuk: itt már megállhatunk. A változó idők változó és alkalmazkodó pedagógiai tudást igényelnek. Egyre fontosabbnak tűnik például az is, hogy hallgatóink részletesebb tudással rendelkezzenek a kisgyermekgondozás területéről: a hároméves kortól kötelező óvodáztatás, az egyre később bekövetkező szobatisztaság, a folyamatos beszoktatás és az egyre gyakoribb „mini csoportok” megjelenése mind-mind olyan sajátosság, ami új képzési tartalmak bevezetését is indokolná.

Éz viszont, mondhatni, már a jövő feladata.

Irodalomjegyzék

- 63/2021. (XII. 29.) ITM rendelet a pedagógusképzés képzési terület egyes szakjainak képzési és kimeneti követelményeiről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2100063.itm>
- A PPKE BTK VJTK Óvodapedagógus BA szak aktuális tantervi hálójaja. [http://btk.ppke.hu/uploads/articles/3113257/file/BALP-VOP-2023_H\(1\).xlsx](http://btk.ppke.hu/uploads/articles/3113257/file/BALP-VOP-2023_H(1).xlsx)
- A szakmai gyakorlatok útmutatói. <http://btk.ppke.hu/karunkrol/intezetek-tanszekek/vitez-janos-tanarkepzo-kozpont/ovo-es-tanitokepzo-tanszek/szakmai-gyakorlat>
- Gombocz O. (2021). A pedagógus mint támogató, segítő. In Fodor R., Karainé G. O. & Miklós Á. K. (szerk.) *Pedagógiai változások – a változás pedagógiája III.* PPKE. 319–327.
- Jaskóné Gácsi M., & Stóka G. (2014). Mit várnak el a szülők az óvodától? *Módszertani Közlemények* 54(2), 1–14. <https://www.iskolakultura.hu/index.php/modszertani-kozlemenyek/article/view/35535>